

کتابشناسی امام رضا علیه السلام

www.ketabojir

سلمان حسینی

سرشناسه	: حبیبی، سلمان، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: کتاب‌شناسی امام رضا (علیه السلام) / سلمان حبیبی؛ [به سفارش] سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
مشخصات ناشر	: مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی (به‌نشر)، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۴۲۴ ص.
فروست	: انتشارات آستان قدس رضوی (به‌نشر)، ۱۵۷۵.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۰۲-۱۹۴۴-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: علی بن موسی (علیه السلام)، امام هشتم، ۹۱۵۳ - ۲۰۴ ق. - کتاب‌شناسی
شناسه افزوده	: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی
شناسه افزوده	: به‌نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ۵۲۵.۲۷۸۵۴۶ Z
رده‌بندی یوئی	: ۱۶/۲۹۷۹۵۷
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۲۱۳۵۰۴
ISBN: 978-964-02-1944-7	

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

۱۵۷۵

کتاب‌شناسی امام رضا (علیه السلام)

سلمان حبیبی

ویراستار: دکتر سید جواد رسولی

چاپ اول / ۱۳۹۲

۵۰۰ نسخه / وزیری

چاپ: خوشه

به سفارش: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۲-۱۹۴۴-۷

قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ است.

به‌نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)

دفتر مرکزی: مشهد، بلوار سجاد، خیابان میلاد، صندوق پستی: ۹۱۳۷۵ / ۴۹۶۹، تلفن: ۳-۷۶۲۵۰۰۱، دورنگار: ۷۶۵۲۰۰۶

دفتر تهران: ۸۸۹۶۰۶۲۰، ۸۸۹۶۲۳۰۱، دورنگار: ۸۸۹۶۵۹۸۲

آدرس اینترنتی: [www. Behnashr.com](http://www.Behnashr.com) پست الکترونیک: Publishing@behnashr.com

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

دفتر مرکزی: مشهد، حرم مطهر، صندوق پستی: ۹۱۷۳۵ / ۱۷۷، تلفن: ۲۲۲۷۹۷۰، دورنگار: ۲۲۲۰۸۴۵

آدرس اینترنتی: [www. aqlibrary.org](http://www.aqlibrary.org)

فهرست مطالب

۶	 آغاز سخن:
۷	 مقدمه:
۱۱	 فصل ۱: تاریخ زندگانی امام رضا علیه السلام
۵۵	 فصل ۲: سیره عبادی، اخلاقی و رفتاری، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی امام رضا علیه السلام
۸۰	 فصل ۳: سخنان، احادیث و مواظ امام رضا علیه السلام
۱۰۱	 فصل ۴: اندیشه‌های معرفتی، کلامی و فقهی امام رضا علیه السلام
۱۲۲	 فصل ۵: اندیشه‌های طبی و پزشکی امام رضا علیه السلام
۱۳۰	 فصل ۶: معجزات و کرامات امام رضا علیه السلام
۱۵۶	 فصل ۷: آداب زیارات
۱۴۱	 فصل ۸: امام رضا علیه السلام در آینه شعر و ادبیات
۱۷۸	 فصل ۹: امام رضا علیه السلام و سفرنامه‌ها
۱۹۵	 فصل ۱۰: امام رضا علیه السلام و مناظرات و مکاتیب
۱۹۹	 فصل ۱۱: مجموعه‌ها و مقالات
۲۱۱	 فصل ۱۲: تاریخ آستان قدس رضوی
۲۲۲	 فصل ۱۳: سایر موضوعات
۲۲۹	 فصل ۱۴: ترجمه‌ها
۲۴۴	 فصل ۱۵: پایان‌نامه‌ها
۲۸۱	 فصل ۱۶: فهرست برخی آثار دیگر پیرامون امام رضا علیه السلام
۳۸۶	 نمایه عناوین آثار
۴۱۵	 نمایه پدیدآورندگان

آغاز سخن

رحمت خداوند بر کسی باد که با آموختن و آموزاندن تعالیم ما امرمان را زنده می‌سازد.

امام رضا

بی‌گمان آموزه‌های زرف اسلام، جوشیده از سرچشمه زلال قرآن است. اما در این میان، مفسری لازم است تا آن را برای مردمان بازگوید و راز آیات تابناکش را بگشاید و آیین زندگی را فراروی بشریت نهاده؛ این مفسر، سنت از جمند نبوی است که در احادیث، خود را آشکار می‌دارد و در کنار قرآن، دومین منبع گران‌سنگ اسلام را به ارمغان می‌دهد؛ چنان‌که پیامبر بزرگوار اسلام در حدیث ثقلین که همه مسلمانان آن را پذیرفته‌اند، فرمود: «من در میان شما دو چیز گران‌سنگ به یادگار می‌نهم که تا هر زمان به آن دو پایبند باشید، راه را گم نخواهید کرد: کتاب خدا و عترتم؛ اهل بیت».

بر پایه این حدیث خجسته، جایگاه ولای اهل بیت در اندیشه اسلامی به خوبی روشن می‌شود و در احادیث اسلامی، سخنان پیشوایان اهل بیت و اثبات اطهاریت آنان، کنون توجه قرار می‌گیرد؛ به‌ویژه میراث دانش‌افزای رضوی که نشان از علم بی‌کران هشتمین پیشوای شیعه دارد و لقب «عالم آل محمد» را برآورده او می‌سازد.

دوره ولایتعهدی امام رضا به اجبار آن را پذیرفته بودند، فرصتی مناسب را در نشر معارف الهی شیعه پدید آورد، به گونه‌ای که آن امام همام با شیوه‌هایی گوناگون به این مهم پرداختند؛ گاه محدثان و حدیث پژوهان، ریزه‌خوار خوان دانش ایشان بودند، و گاه برپایی مناظرات علمی با رهبران و اندیشمندان دیگر ادیان، بینش و نگرش الهی شیعه را در رأس می‌نشانید و نقشه‌های حکومت عباسی را که امید می‌برد با این مناظرات، امام را عقب‌نشانند، شکست می‌داد. و گاه با نگارش نامه‌هایی رضوی و مکتوبات حدیثی که اصحاب امام گرد می‌آوردند، آموزه‌های ناب شیعی گسترش می‌یافت.

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی مفتخر است در آستانه برگزاری «ششمین جشنواره انتخاب کتاب سال رضوی» با هدف تجلیل و حمایت از نویسندگان و پدیدآورندگان در حوزه فرهنگ رضوی از چند اثر که توسط هیئت داوران به عنوان آثار شایسته چاپ شناخته شده‌اند، رونمایی کند. کتاب حاضر، یکی از آن آثار ارزشمند است که به خوانندگان ارجمند پیشکش می‌شود.

در فرجام سخن، سپاس بی‌دریغ خود را تقدیم تولیت معظم آستان قدس رضوی، حضرت آیت‌الله واعظ طبسی، می‌کنیم که همواره از راهنمایی‌ها و عنایات ایشان در نشر آثار اهل بیت بهره‌مند بوده‌ایم. نیز ناسپاس خواهیم بود اگر از همه کسانی که در آماده‌سازی این گونه آثار، سهمی داشته‌اند، قدردانی نکنیم و ارج رنجی را که برتافته‌اند، به‌جای نیاوریم. امید که همه ما در احیای معارف خاندان عصمت و طهارت، مصداق کسانی باشیم که به گفته حضرت رضا با آموختن و آموزاندن تعالیم اهل بیت، رحمت الهی را از آن خود ساخته‌اند.

مقدمه

بررسی زندگانی درمیان ائمه علیهم السلام موضوعی است که از دیرباز تا کنون، اندیشه بسیاری از عالمان و پژوهشگران را به خود مشغول داشته است. در میان امامان شیعه، سلطه معنوی و گسترش سخن و اندیشه امام رضا علیه السلام، اگر نگوییم بیشتر از دیگران است، کمتر از بقیه نیست. طرح اندیشه‌های ناب توحیدی در مناظره با بزرگان ادیان و ارائه طرح واره‌ای در این‌گونه مباحث، ارائه الگویی جدید در باب عصمت انبیا و تأثیرگذاری آن بر تفکرات اهل سنت و همچنین دفاع محکم و معقول ایشان از مقام امامت — آن هم در مجلس مأمون، خلیفه عباسی و در نزد بزرگان ادیان و مذاهب — چهره‌ای پرفروغ از امام رضا علیه السلام ارائه کرده است. همین موضوع باعث شد از دیر زمان به سخنان ایشان توجه ویژه‌ای شود و در همان قرون نخستین، مسائل الرضا علیه السلام، فقه الرضا علیه السلام، طب الرضا علیه السلام و عیون اخبار الرضا علیه السلام، آثاری مطرح در میان شیعیان گردد.

روشن است که برای پژوهش کارآمد و تحقیق دقیق در هر موضوع، نیازمند به مآخذ و منابع آن موضوع هستیم. مقدمه و لازمه پژوهشهای فقهی، کلامی، تفسیری، حدیثی و غیر آن درباره امام رضا علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام، گردآوری این‌گونه مآخذ تخصصی است. اگر در هر رشته و زمینه‌ای از شعب و شقوق مکتب اهل بیت علیهم السلام، فهرستهای خاص کتاب‌شناسی موضوعی تهیه شود، کار پژوهشی برای محققان آسان گردیده، از اتلاف وقت و دوباره‌کاری جلوگیری می‌شود. با توجه به گسترش تحقیقات در جای جای جهان، اعم از تحقیقات مکتوب و الکترونیکی، کتاب‌شناسی و تهیه بانکهای اطلاعاتی در هر موضوعی،

از ضرورت‌های جامعه علمی قلمداد می‌گردد؛ به یاری این اطلاعات، محقق از انجام کار تکراری خودداری می‌کند و با نظر به فهرستها و مآخذشناسیها، می‌تواند بهتر به موضوعاتی که تاکنون روی زمین مانده و پژوهشی در خصوص آنها انجام نشده است، پی ببرد و راه را برای تولید علم بهتر تشخیص دهد و بشناسد.

در واقع میزان توجه دانشمندان و پژوهشگران به دانش اطلاع‌رسانی، یکی از معیارهای توسعه فرهنگی در هر جامعه به شمار می‌رود. در جوامع پیشرفته، هر پژوهشگری پس از اشراف یافتن بر پژوهشهایی که پیش از او انجام گرفته است، می‌کوشد بر میراث علمی پیشینیان بیفزاید. در این مسیر رجوع به کتاب‌شناسیهای موضوعی، مشخص می‌کند که در چه زمینه‌هایی پژوهشهای لازم انجام گرفته یا در چه عرصه‌ای، پژوهشها به تکرار و یکنواختی دچار شده و در چه موضوعهایی، پژوهش بایسته‌ای صورت نگرفته است. با در دسترس بودن مآخذشناسیهای تخصصی، از هدر رفتن زمان پیشگیری می‌شود و در کمترین مدت، می‌توان به همه مآخذهای مرتبط با موضوع دست یافت. با فراهم بودن مآخذشناسیهای جامع، مراکز آموزشی و پژوهشی فرصت می‌یابند، نارساییهای پژوهشی را به دقت شناسایی و برای جبران آن برنامه‌ریزی کنند. به طور کلی، ژرفایی و علمی بودن درون‌مایه پژوهشها و پیشرفت فراورده‌ها و دستاوردهای علمی و فرهنگی هر عصر - بویژه در دورانی که به انفجار و انباشت اطلاعات مرسوم شده - به پیشرفت دانش اطلاع‌رسانی و مآخذشناسی بستگی دارد.

نگارنده طی چندین سال کار تخصصی کتاب‌شناسی و مآخذشناسی، یکی از کارهای مهمی که در دست داشته، طرح «کتاب‌شناسی و مآخذشناسی جامع پیامبر (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام)» بوده است. بنا دارم در این زمینه جهت ارج نهادن به مقام علمی و شخصیتی اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام) و به منظور استفاده بهتر محققان و پژوهشگران، و با هدف شناسایی و در نهایت جمع‌آوری آنها و نیز زمینه‌سازی تأسیس کتابخانه تخصصی جهانی و بین‌المللی پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم‌السلام)، تمامی آثار مکتوب اعم از کتاب (چاپی و خطی)، پایان‌نامه، مقاله به زبانهای مختلف درباره «پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم‌السلام)» را شناسایی و به صورت مکتوب درآورم و در واقع این مجموعه، دایرةالمعارفی بزرگ از معارف اهل بیت (علیهم‌السلام) و شامل بیش از یکصد و پنجاه هزار عنوان مآخذ و منابع و در ۵۰ مجلد تدوین خواهد شد. تا کنون با عنایت خداوند سبحان، به عنوان مقدمه آن کار بزرگ به صورت محدود، کتاب‌شناسی توصیفی پیامبر اعظم (ص)، کتاب‌شناسی توصیفی

امام حسین (علیه السلام) و کتاب‌شناسی امام سجاده (علیه السلام) و صحیفه سجاده به چاپ رسیده و در این راستا با پیشنهاد مدیریت محترم جشنواره به تکمیل کتاب، کتاب‌شناسی حضرت ثامن الحجج حضرت رضا (علیه السلام) اقدام نموده و به همین منظور این کتاب‌شناسی به عنوان درامدی بر تدوین جامع مآخذشناسی و کتاب‌شناسی حضرت امام رضا (علیه السلام) تدوین گردیده است.

فهرست‌نویسی می‌تواند رویکردها و هدفهای گوناگونی داشته باشد و پیرامون موضوعی همچون «امام رضا (علیه السلام)» از جنبه‌های مختلف می‌توان کتاب‌شناسی نمود. زندگانی، آثار، مناظره با پیروان ادیان و مذاهب، تاریخ آستانه مقدسه ایشان، فقه، طب، حدیث، تفسیر، عقاید، نسخه‌های خطی و چاپی و... می‌تواند موضوعات این کتاب‌شناسی باشد.

این کتاب‌شناسی از شانزده فصل تشکیل شده است. از ویژگیهای آن معرفی بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب و تعداد ۶۷ عنوان پایان‌نامه درباره حضرت امام رضا (علیه السلام) می‌باشد که از این میان حدود پانصد اثر توصیف و مابقی به دلیل ضیق وقت و عدم دسترسی به اصل آثار فقط اطلاعات کتاب‌شناختی آن معرفی شده است. در فصل اول تاریخ زندگانی امام رضا (علیه السلام) معرفی و توصیف شده است. در فصلهای بعدی کتاب به ترتیب در فصل دوم: سیره عبادی، اخلاقی و رفتاری، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی امام رضا (علیه السلام)، در فصل سوم: سخنان، احادیث و مواعظ امام رضا (علیه السلام)، در فصل چهارم: اندیشه‌های معرفتی، کلامی و فقهی امام رضا (علیه السلام) و... در فصل پنجم: اندیشه‌های طبی و پزشکی امام رضا (علیه السلام)، در فصل ششم: معجزات و کرامات امام رضا (علیه السلام)، در فصل هفتم: آداب زیارات، در فصل هشتم: امام رضا (علیه السلام) در آینه شعر و ادبیات، در فصل نهم: امام رضا (علیه السلام) و سفرنامه‌ها، در فصل دهم: امام رضا (علیه السلام) و مناظرات و مکاتیب، در فصل یازدهم: مجموعه‌ها و مقاله‌ها، در فصل دوازدهم: تاریخ آستان قدس رضوی، در فصل سیزدهم: موضوعات متفرقه، در فصل چهاردهم: کتابهایی که به زبانهای خارجی مانند زبان اردو، ترکی آذری، ترکی استانبولی، آلمانی، فرانسه، تایلندی و انگلیسی ترجمه شده، معرفی گردیده است. در فصل پانزدهم: پایان‌نامه‌ها، و در فصل شانزدهم: معرفی برخی آثار دیگر پیرامون امام رضا (علیه السلام) فراهم آمده است.

یادآور می‌شود: در این کتاب‌شناسی تلاش شده است که بیشتر کتابهای مستقل چاپی درباره «امام رضا (علیه السلام)» به زبانهای مختلف بیاید و افزون بر آن شماری از پایان‌نامه‌ها نیز معرفی شوند. این کتاب‌شناسی شامل همه منابع مکتوب پیرامون آثار و آراء و اندیشه‌های امام رضا (علیه السلام) نیست. بی‌تردید کتابهای ارزشمند و قابل توجه دیگری نیز وجود دارد که

چه بسا از دید گردآورنده پنهان مانده یا در دسترس نبوده و یا به علت محدودیت زمانی امکان شناسایی و توصیف آن ممکن نبوده است. به جز آن، توصیف افزونتر برخی کتابها به معنای اهمیت بیشتر آن کتابها نیست.

از آنجایی که برخی از آثار، برخلاف عنوان آن، مطالب و موضوعات متنوعی پیرامون حضرت امام رضا (ع) را دارا بودند، موضوعی نمودن آن در چند فصل کار دشواری بوده است. لذا با اندک تسامحی عناوین آن در موضوعات و فصول مختلف گنجانده شده است. بدیهی است این کتاب‌شناسی با صرف‌نظر از جامعیت کمی آن از نظر کیفیت ممکن است کاستیهایی داشته باشد از این رو، از همه پژوهشگران محترم درخواست می‌شود با یادآوری مشفقانه و عالمانه خود، ما را در اصلاح و تکمیل آن یاری کنند. تا ان شاء الله در آینده نزدیک نسبت به تکمیل آن از نظر کیفی و کمی اقدام لازم صورت گیرد. در پایان از همه کسانی که در گردآوری این اثر به گونه‌ای مؤثر بوده‌اند، سپاسگزاری می‌شود.

سلمان حبیبی